

HERALDISK TIDSSKRIFT

1961 • BIND 1 • NR 4 • SIDE 157-160

Nogen norske seglmerker fra omkring år 1700

Av Hans Krag

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldinen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Nogen norske Seglmerker fra omkring År 1700

Av Hans Krag

DENNE artikkel har i første rekke til hensikt å bringe et nogenlunde representativt utvalg av norske bonde-segl fra tidsrummet 1681–1745, fortrinnsvis fra begynnelsen av 1700-årene.

I norske lokalhistoriske verker, de såkalte bygdebøker, som inneholder gårdenes eiendomshistorie og mer eller mindre utførlig opsiternes slektshistorie, er det ofte også gjengitt et større eller mindre antall skjematisk tegnede merker, kalt gårdenes bomerker. Da kildene bare undtagelsesvis er oppgitt, er leseren avskåret fra å få vite hvor merkene er hentet fra, om de er funnet i segl eller som underskrift, eller har vært anvendt som merke på gårdsredskaper, innbo e. l. Ikke i noget tilfelle blir det dokumentert at det virkelig er gårdenes merker, vi står overfor, d.v.s. merker som sedvanemessig har fulgt gårdene, uansett Eiermann.

I de fleste tilfelle vil det formodentlig vise sig at nevnte merker er hentet fra segl. Og seglmerker er personlige merker. De har ikke fulgt gården, men mannen, uansett om han er flyttet fra en gård til en annen. I noen tilfelle lar det sig påvise at seglmerkene er ættemerker, som endret eller uendret er gått i arv fra far til sønn. I hvor høi grad dette er en regel, er et spørsmål, som enda ikke er tilstrekkelig undersøkt.

I en henseende adskiller seglmerkene sig fra f. eks. tømmermerker (sml. min artikkel i *Heraldisk Tidsskrift* nr. 2). Innen et og samme distrikt måtte alle tømmermerker være forskjellige, for at forvekslinger skulde undgås. Dette gjelder ikke seglmerker. Seglernes forskjellige

form og utførelse, likesom de merkene ledsagende navnebokstaver, var tilstrekkelig til å utelukke forvekslinger. Innen samme tinglag kan det derfor forekomme, at to samtidig levende fører samme merke i sitt segl. Om dette kan bero på slektskap, er i denne forbindelse uten betydning.

Når vi på den annen side ser at to vitterlig beslektede fører avvikende seglmerker, eller samme merke på en eller annen måte differensiert, foreligger det ingen tvingende grunn til dette, så lenge merket kun anvendes som seglmerke. Årsaken til differensieringen kan da være at merket dessuten har vært anvendt som Eiermerke (tømmermerke). Dette behøver dog ikke å gjelde i ethvert aktuelt tilfelle. Seglmerker som kun har vært anvendt som seglmerker, kan være blitt differensiert alene efter gjeldende mønster for merker med annen anvendelse.

Seglene nr. 13 og 14 på plansjen tilhørte far og sønn, faren enda levende da sønnen hadde overtatt en del av gården som bruker. Hvordan merket er blitt differensiert, faller lett i øinene. Sett under ett, har de to merker med sin innviklede tegning og overveiende krumme linjer ikke egnet sig som Eiermerke. Det samme gjelder merkene i seglene nr. 15 og 16, som også tilhørte far og sønn. Når rosene i farens segl er blitt til stjerneformede blomster i sønnens, er dette formodentlig en villet differensiering.

Merker som blomster, dyr og forskjellige gjenstander har ikke hatt anvendelse som Eiermerker. Speilmono-

grammet i nr. 34 har også bare hatt praktisk anvendelse som seglmerke. Det fremgår av arveskiftet etter eieren at seglet var gjort med et sølvsignet og var tiltenkt eierens yngste sønn, som hadde samme forbokstaver som faren (i omvendt rekkefølge, hvad her ikke spillet nogen rolle). Seglet nr. 35 inneholder kun forbokstaver og to palme-grener, som ikke er noget merke, og er – likesom det foregående – medtatt for fullstendighets skyld som eksempel på segl, som da begynte å komme i bruk. Monogrammene i seglene nr. 32 og 33 er av samme art som de før gjengitte tømmermerker, og kan også ha hatt slik anvendelse.

Merket i seglet nr. 29, en saks og en pren, er vanlig i skredderes segl, og gir grunn til å tro at seglets eier ved siden av sitt gårdsbruk også har drevet skred-derhåndverk. Noen annen anvendelse enn i segl har dette merke ikke hatt. Å kalle slike merker for gjenstands-

bomerker, er bare å gi dem et nytt navn, men fører ingen steder hen.

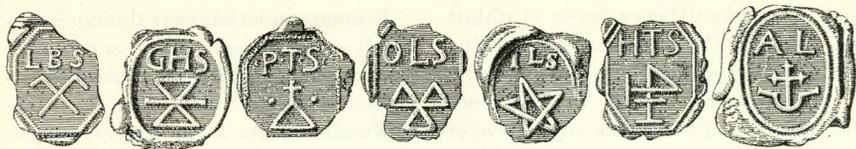
De fleste av seglene vil for øvrig tale for sig selv. Dyret i nr. 27 er formodentlig en hund; om korset over navne-bokstavene har nogen selvstendig betydning, er et åpent spørsmål. Av en viss interesse er en sammenligning mellom seglene nr. 8 og 28. Det første inneholder en pilformet figur (t-runen); i sistnevnte gjenfinnes samme figur i seglets centrum, men derunder to korslagte piler. Det er en nærliggende mulighet at runemerket i det siste segl er et eiermerke, som i pilene er gitt gjenstands-karakter, spesielt for bruk i segl.

Det dengang ikke sjeldent forekom-mende ankermerke finner vi i seglet nr. 7 i en vakker abstrakt form, og i nr. 31 med gjenstandskarakter og ledsaget av to roser m. v. Det første er et karakteri-stisk »bomerke«, det siste et »heraldisk merke«. Her ser vi forskjellen klart.

Et par såkalte bomerkeskjold og et

Navneliste til planchen med tilføiet kirkesogn og årstal

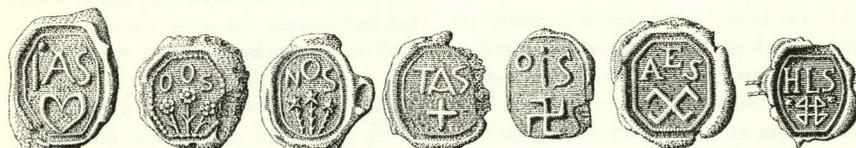
1. Lars Bjørnsen Østerød, Såner, 1711.
2. Guldbrand Hansen Tannum, Garder, 1711.
3. Poul Torgiersen Støttum, Vestby, 1711.
4. Ole Kiærnes, Nordby, 1711.
5. Jørgen Ski, Ski, 1696.
6. Hans Thorsen S. Kroer, Kroer, 1711.
7. Arne Querne, Ski, 1693.
8. Hans Helgestad, Kroer, 1693.
9. Ole Pedersen Houger, Frogn, 1711.
10. Hans Arvesen Hokholt, Nesodden, 1711.
11. Ole Erichsen Dal, Oppegård, 1711.
12. Lauritz Dylterud, Ås, 1711.
13. Alf Christensen Bjerke, Frogn, 1695.
14. Jacob Bjerke, Frogn, 1731.
15. Ole Glende, Frogn, 1711.
16. Niels Glende, Frogn, 1728.
17. Tosten Rustad, Vestby, 1727.
18. Ole Jonsen N. Børsum, Ås, 1711.
19. Anders Digerud, Frogn, 1712.
20. Hans Schillerud, Frogn, 1708.
21. Lars Ermesø, Frogn, 1709.
22. Ansten Stubberud, Frogn, 1708.
23. Niels Madsen Gloslie, Frogn, 1708.
24. Halvor L. Grydeland, Kråkstad, 1690.
25. Helge Moer, Ås, 1691.
26. Syver Glosli, Frogn, 1731.
27. Hans Klommesten, Ås, 1725.
28. Arve Fjeld, Ski, 1693.
29. Ellef Kind, Ås, 1711.
30. Tore Hebæk, Ski, 1711.
31. Helge V. Kjølstad, Ås, 1711.
32. Amund Glosli, Frogn, 1714.
33. Per Fjoser, Frogn, 1685.
34. Tryg Andersen Horgen, Frogn, 1736.
35. Johannes Garder, Frogn, 1731.
36. Oluf N. Dahl, Frogn, 1681.
37. Halle Kjensli, Vestby, 1685.
38. Lauritz Joensen Hallangen, Frogn, 1695.
39. Johannes Opsand, Ski, 1745.

1 2 3 4 5 6 7

8 9 10 11 12 13

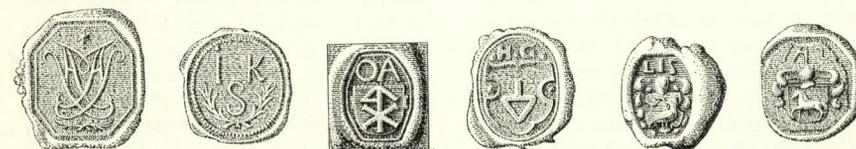
14 15 16 17 18 19 20

21 22 23 24 25 26

27 28 29 30 31 32 33

34 35 36 37 38 39

par heraldiske våbener finner vi tilslutt på plansjen, begge deler ikke sjeldne blant datidens bondesegl.

En nærmere omtale av merkenes formhistorie og symbolikk vilde kreve et adskillig større materiale enn det foreliggende. Først måtte noen flere av de tusener på tusener av segl, som er bevart fra hin tid, være avtegnet og klassifisert.

For fra en annen side å kaste et streiflys over spørsmålet om geometriske merker i segl uten videre bør kalles bomerker, vises til seglet nr. 5. Det inneholder et litt klosset konstruert pentagram, et merke som på norsk er blitt kalt runerose, på dansk marekors, på tysk Drudenfuss, navn som alle forteller sitt om den magiske betydning merket er blitt tillagt. I begynnelsen av juli i år bragte en Oslo-avis melding om opprettelsen av et museum i en bygd i nærheten av Oslo med et såkalt bygdetun tilknyttet, d.v.s. et gammelt gårdsanlegg. Til dette hørte en 250 år gammel låve, hvis dør var avbildet i avisen. I døren var utskåret et pentagram, som avisens medarbeider uten å blunke kaller et bomerke. Men det vil vise sig at nettop pentagrammet i gammel tid er blitt utskåret i flere dører, særlig fjøs- og stalldører, for å verne mot trolldom og onde ånder. Det står der da ikke som bomerke, og bør ikke kalles for det.

Pentagrammet har vært almindelig anvendt som seglmerke og finnes også som signatur, men på grunn av merkets utstrakte magiske bruk, kan det være spørsmål om det alltid har vært praktisk anvendbart som eiermerke. Det samme kan sies om det enkle kors, som finnes i seglet nr. 17.

Det fremgår formodentlig klart at de bokstaver, som ledsager merkene, står for eiernes fornavn og farsnavn, som regel med et tilføiet sønn (sen). Det er mulig at G'en i nr. 24 står for gårdsnavnet, men mer sannsynlig farsnavnet; i de øvrige segl uten S for sønn kan det neppe være tvil om at siste bokstav står for farsnavnet.

Å ta et merke ut av et segl og utgi det for å tilhøre den gård seglets eier bodde på, er selvfølgelig meningsløst. Å ta det ut av seglet, selv med riktig angivelse av eierforholdet, er heller ikke å anbefale. Helst bør seglet gjengis i sin helhet, idet komposisjonen, likesom initialenes utformning kan være nødvendig for en forståelse av merket. Dette spørsmål kan det kanskje bli anledning til å komme tilbake til.

Endelig kan jeg tilføie at samtlige gjengitte segl er fra Follo fogderi på østsiden av indre Oslofjord, og at de er tegnet av forfatteren efter segl i fogedregnskapene fra anførte år i Riksarkivet.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.